

SZIGLIGETI KÉZIRATAI A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

(Első közlemény.)

Legtermékenyebb színműírónk születésének századik évfordulóját üljük. Nem legnagyobb drámaírónk, de a magyar dráma történetében senkinek se jutott oly jelentős szerep, mint neki. Művei nem csak kegyeletes, ünnepi előadásul kerülnek színpadra, egyik-másik eleven életet él ma is: játsszák és van közönsége. A Nemzeti Múzeum kéziratára, mely annyi fontos irodalmi emléket őriz magában, SZIGLIGETI is jelentősen képviseli. Részt akarunk venni a népszerű író megünneplésében azzal, hogy a Múzeumban őrzött kéziratainak ismertetését tesszük e lapokon közzé.

Nem fölfedezés ez, csak ismertetés. E kéziratok túlnyomó része a Nemzeti Színház deszkáin játszódtott le, megvolt a maguk nézőközönsége s legalább is az egykorú lapokban megtalálták a maguk kritikáját is. Azonban mégis van közöttük olyan is, mely é formájában eddig ismeretlen. S az irodalomtörténetírónak megbecsülhetetlen, ha maga előtt látja az író teljes műhelyét: sorba veheti a kéziratokat, vizsgálhatja a javításokat, a különböző átdolgozásokat. A munkás kéz elporlott, a kohóban kihamvadt a tűz, a zsarátnokban kiégett a parázs, de a műhely maga megvan: a mester munkái a kalapács, a fűrő, a véső összes nyomaival. Az író közelébb jutott hozzánk.

S a SZIGLIGETI kéziratainak megvan a maguk külön jelentősége is. Neki aránylag kevés műve került nyomtatás alá. Nemcsak a rossz könyvviszonyok tették ezt, de maga az író se sietett kinyomatni színműveit. A szellemi tulajdon egyáltalában nem részesült akkor még kellő törvényes védelemben: a kinyomatott színmű szabad zsákmány volt, nem jelezte rajta a manapság ismer-

retes figyelmeztetés, hogy: «színházak számára kézirat» — boldogboldogtalan előadhatta. SZIGLIGETI darabjait a Nemzeti Színházbeli előadás után is óvakodott kinyomatni, mert úgy esedett volna a vidéki előadások jövedelmétől. Inkább csak azokat adta sajtó alá, melyek már országszerte ismeretessé lettek. Utolsó művei azonban mind megjelentek, mert 1871-ben indult meg a *Nemzeti Színház könyvtára* c. vállalat, amely minden, a színházban színrekerült új darabot kiadott. E vállalatban SZIGLIGETI néhány előbbi darabja is megjelent.

Kétségtelen, hogy SZIGLIGETI legjobb és legnépszerűbb művei mégis megjelentek könyvalakban. De aminthogy e népszerű művek közé egy-egy gyöngébb is belekerült, épen úgy kimaradt egy-két értékesebb is. A siker soh'sem, egy az irodalmi értékkel. S míg az esztétikus csak az író termése javát értékeli, az irodalomtörténetírónak egyaránt érdekes a költő minden munkája; összefüggő lánc ez, melyből nem szabad egyes szemeknek hiányzaniok. S SZIGLIGETI fejlődésére, írói jellemképe megrajzolására igen sok érdekes van e sok, ma már elfelejtett darabban, melyek közül nem egy csak néhány estére került műsorra. Végiglapozzuk őket, hogy emlékezzünk rájuk.

A kéziratok túlnyomó része a SZIGLIGETI-örökösök ajándéka a könyvtár számára. Elsőben is hetvenhét számozott kötet «*Szigligeti színművei*» címmel, míg hét számozott kötetet az író műfordításai alkotnak; hozzájárul még két színmű s a *Perényi Péter* c. költői elbeszélés s öt kötet vegyes prózai dolgozat — csaknem mind eredeti kézírás. Négy kötetben hirlapi cikkei és nekrológjai vannak összegyűjtve. Ezeket kiegészítik a Múzeum más SZIGLIGETI-szerzeményei: tizenegy darabjának cenzurái példánya s egy eredeti és négy fordított színművének sűgőpéldánya. Végül az irodalmi levelestárban SZIGLIGETI levelezése: harmincnégy levele és hat hozzáintézett levél.

E hatalmas gyűjtemény nem foglalja magába SZIGLIGETI összes műveit, de a felénél többet. Fölsorolásukban az időrendet követjük. Figyelemmel kísérrük az egyes darabokon tett változtatásokat, de nem terjeszkedünk ki a stíluson tett apró igazításokra,

mert ennek csak oly írónál van jelentősége, a ki egyszersmind nyelvművész.¹

I. Vazul. Három kézírata van. Az elsőnek címlapja hiányzik. Könyvtári jelzete: 1441. Qu. Hung. I. k. fol. 45. A második címlapján: Új kidolgozás. Eredeti szomorújáték 5 felvonásban. 1846. Jelzete: 1441. Qu. Hung. II. k. fol. 57. A harmadik cenzurai példány: Szomorújáték 4 felvonásban 1839. Jelzete: 1195. Qu. Hung. fol. 59.

SZIGLIGETI első drámája, mely a Nemzeti Színházban 1838. jan. 29-én került színre némi sikerrel. VÖRÖSMARTY megdicsérte az ügyes jelenetezést, de megróttá a jellemzés elnagyolt voltát, kivált a hős esetlen és pórias alakját.² SZIGLIGETIRE, úgy látszik, hatott a kritika. Itt a bizonyosság, hogy évek múltával újra elővette a darabot s átdolgozta, noha ez átdolgozott formában se színre nem hozta, se ki nem adta. Nem egészen egyforma a két sajátkezű kézirat. A címlaptalan valószínűleg az utóbbi, mivel a másik kézirat némely jelenete ebből ki van húzva, vagy megrövidítve. A prózai szöveg végig verssé vált, csak itt-ott tarkítja néhol folyóbeszéd. Vazulnak nemcsak pórias, durva beszédje van enyhítve, hanem mélyíteni is kezdte s szinte megneemesíti. A mulatós és szilaj ifjú lelkében valami összeütközést keres: Vazul habozik a két vallás között s érthetővé teszi, hogy a szent király aggódik a félpogány herceget jelölni ki utódjául. Így új felvonás ékeződik közbe: az áldozás az erdei kútnál a táltosok jelenetével hangulatos s az egész dráma legköltőibb részévé lesz. Itt Vazul Luciát, ki amott csak kedvese volt, hitvesévé teszi. E forma elének hozza még István király halálát is s Péter lelkiismeretfordulásával próbálja kiengesztelni a költői igazságtételt, mely a históriában csak évek múltával következett be. E fiatalos munka így némileg érettebb színben mutatkozik.

A cenzurai példányban az a feltűnő, hogy a III. felvonás

¹ A bibliográfiánál használtam BAYER József SZIGLIGETI-kiadását (Magyar Remekírók 47—48. k. Franklin) és SZINNYEI Magyar Írók-ját (XIII. k.).

² Játékszini krónika. Összes munkái. VII. k.

4. jelenetétől verses e darab, holott nyomtatásban végig próza. De ez csak a nyomtatás hibája: a meglehetősen döcögő jambusok prózában vannak kiszedve. Különben abban az időben nem ritka eset, hogy a verses drámák szerepeit prózában írták ki könnyebb megtanulhatás végett. Hihetőleg javára volt a deklamációnak, de szomorúan jellemzi a színészek intelligenciáját.

A *Vazul* nyomtatásban megjelent: SZIGLIGETI eredeti színművei. Pest, 1839.

II. *Gyászvitézek*. Két kézírata van. Az egyik sajátkezű: Eredeti szomorújáték 3 felvonásban. Új kidolgozás 1846—1857. Jelzete: 1441. Qu. Hung. XXIII. k. fol. 39. A másik cenzurái példány: Eredeti dráma 4 felvonásban 1838. Jelzete: 1215. Qu. Hung. Fol. 39. Az átdolgozás évszáma valószínűen tollhiba; nem gondolható, hogy SZIGLIGETI tizenegy évig vesződött volna vele. Ezt is csak magának végezte, mint az előbbi; új anyagba öntötte a formát, ezúttal azonban inkább rontott rajta. Belső ritmus nélküli verselés nem sokat javít az első kidolgozás prózáján. Egy felvonással rövidebb lett, az I. felvonás megnyitó jelenete, a rendkívül élénk rabszolga-vásár a II. elejére került, de itt kevésbé megkapó. Azonban ez átdolgozás is jellemző: néhány év is elvitt valamit SZIGLIGETI ifjonti romantikájából. Szerelem helyett több benne a politikai ármány (unalmasabb is) s míg amott a gyászvitéz saját ismeretlen lányába lett szerelmes, itt tudja, hogy Rózsa az ő leánya. Látható az igyekezet, hogy realisabbá tegye a hiperromantikus mesét.

A cenzurái példány azonos a kinyomatott szöveggel, csak meg van toldva egy történeti jegyzettel, FESSLERBŐL kiírva; mozaikdarabka SZIGLIGETI forrásaihoz. A dráma színrekerült: 1838. jún. 8., megjelent: Pest, 1838.

III. *Pókaiak*. Két kézirat. Az első: Eredeti szomorújáték 5 felvonásban. Új kidolgozás 1846. Jelzete: 1441. Qu. Hung. V. k. fol. 53. A másik cenzurái példány: Szomorújáték 4 felvonásban. 1839. Jelzete: 1199. Qu. Hung. fol. 52. Összevetve az új kidolgozást a nyomtatott szöveggel, először is megjegyezzük, hogy a próza itt is verssé vált. Nem válik előnyére a darab-

nak, hogy intrikust is tett belé. Ez a romantikus drámák elmaradhatatlan alakja, az igazi színpadí álarc, mely a legritkábban élő alak. Hiszen néhol SHAKESPEARENÉL is merev tipussá válik s HUGO némely drámájában is fantomszerű. A másik fontosabb változtatás Báthory alakján történik. A Pókaiak története benne van a krónikában s GYULAI népszerű költeményében Báthory a balladák tipikus zsarnoka kegyetlen kegyelmi ötletével. SZIGLIGETI az első kidolgozásban is enyhíti ezt, hogy ne boruljon árnyékba teljesen a nagy fejedelem, a jövődő lengyel király; itt pedig hosszasan foglalkozik Báthory lelkiállapotával, amit elég ügyesen fest s mit betetőz azon fogadalma, hogy példát fog adni. Ez toldja meg a darabot még egy felvonással. Az utolsó jelenet az intrikus bűnhődése és fogságba jutása, röviden, pár szóval, amely *Béldi Pál* utolsó soraira emlékeztet. Hogy a költői igazságon lehetőleg ne essék csorba. A cenzurái példányról semmi megjegyezni valónc sincs. A darab színrekerült: 1838. szept. 19. Megjelent: SZIGLIGETI eredeti színművei: Pest, 1839.

IV. *Aba*. Négy kéziratunk van belőle. Az elsőnek nincs címlapja, töredék. Jelzete: 1441. Qu. Hung. III. k. fol. 19. Mint az előbbieknél, a prózai darab verses átdolgozása. Mindössze másfél felvonás, abból is hiányzanak az első lapok. Ebben semmi lényegesebb változás nincs, mindössze megrövidítette. A másik béziratton: Eredeti szomorújáték 5 felvonásban. Új kidolgozás 1857/8. (ez évszám keresztülhúzva). Jelzete: 1441. Qu. Hung. XLI. k. fol. 42. Valószínűen ez a régibb kézirat, mert itt meghagyja eredeti prózai alakjában. Nem sokat változtatott rajta, csak rövidített s egy és más fölösleges dolgot kihagyott, így Henrik császár jelenetét. Enyhítette *Aba* alakját, hogy bűnei legnagyobbikát kitérülte: a tisztas Dezső úr, kit ott ártatlanul végeznek ki, itt csak fogságba kerül. Címlapjára az író ceruzával írta rá, hogy másolják le szépen és gyorsan. A másolat is kezünkben van, jelzete: 1441. Qu. Hung. IV. k. 58. fol. Egy-két javítást sajátkezűleg tett rajta SZIGLIGETI. Nem tudni, mire kellett ez a sietős másolás, színpadra nem került többé. Az utolsó *Aba*-kézirat a cenzurái példány 1839. évszámmal. Jelzete: 1199. Qu. Hung. fol. 46.

Megegyezik a kiadással. Színrekerült: 1838. dec. 20. Megjelent: SZIGLIGETI eredeti színművei. Pest, 1839.

V. Cillei Fridrik. Eredeti dráma 3 felvonásban. 1840. Jelzete: 1214. Qu. Hung. fol. 50. Cenzurái példány, azonos a kiadott munkával. Színrekerült 1839. jan. 18. Megjelent a NAGY Ignác Színműtárában II. k. 5.

VI. Romilda. Eredeti szomorújáték 3 felvonásban. 1839. Jelzete: 420. Qu. Hung. fol. 35. Cenzurái példány, azonos a kiadott munkával. Színrekerült 1839. jún. 24. Megjelent NAGY Ignác színműtárában.

VII. Micbán családja. Eredeti dráma 3 felvonásban, előjátékkal 1840. Jelzete: 1198. Qu. Hung. fol. 40. Cenzurái példány, azonos a kiadott munkával. Színrekerült 1840. máj. 30. Megjelent: Pest, 1840.

VIII. A nagyidai cigányok. Eredeti népszínmű¹ 3 felvonásban. Ujjonnan színre alkalmazva 1842—1851. Jelzete: 1441. Qu. Hung. XVI. k. fol. 36. Nem világos, mit értett SZIGLIGETI az «ujjonnan színre alkalmazás» alatt, ami után tíz évi időközt vesz föl. Arról se volt módunk meggyőződni, hogy e formájában került-e először színpadra. Tulajdonképpen történeti népszínmű, amennyiben a háttér történeti. Romantikus história volna az elveszett és megkerült fiúról, de a főalakja mégis a cigánylegény, akit az elveszetteknek adnak ki. A darab nem sokat ér, de a cigányok rajzában sok a humor s a jellemző vonás; a népi alakok iránti érzék már elevenen fölcsillan a fiatal SZIGLIGETIben; ez teszi érdekessé e teljesen elfelejtett darabot. Jó ízlésre vall a jegyzet az előadók számára, hogy a cigányok személyesítői ne torzítsanak. Színrekerült: 1842. okt. 16. Nem jelent meg.

IX. Két pisztoly. Eredeti színmű 3 szakaszban. 1844. Jelzete: 1196. Qu. Hung. fol. 40. Cenzurái példány. A cenzor odajegyezte: «kihagyván a törlendőket, megengedem.» De e törlések lényegtelenek s nem vonatkoznak a darab irányára, a börtönrendszerre, a birói intézmények elleni támadásra stb., inkább mintha

¹ BAYER (i. kiadás bevezetésében) a népregek közé sorozza.

a szerző, semmint a cenzor törlései volnának. SZIGLIGETI itt-ott sajátkezű javításokat is írt belé. Azonos a megjelent munkával. Színrekerült: 1844. júl. 27. Megjelent: Pest, 1844. és a Nemzeti Színház Könyvtárában 94. sz.

X. *Gritti*. Eredeti szomorújáték 5 felvonásban. 1845. Jelzete: 1390. Qu. Hung. fol. 58. Cenzurái példány, rajta SZIGLIGETI sajátkezű jegyzete: «A másik példányt kérem censuráltatni.» Azonos a nyomtatott kiadással. Színrekerült: 1845. ápr. 19. Megjelent: SZIGLIGETI összes színművei. Pest, 1846—47. I. és Olcsó Könyvtár 1685—88. sz.

XI. *Mátyás fia*. Eredeti dráma 5 felvonásban. Jelzete: 1441. Qu. Hung. VIII. k. fol. 95. SZIGLIGETI rájegyezte: «átküldöttem 1847. febr. 20.», alatta: elfogadtatott 1847. ápr. 13.» Látnivaló, hogy a népszerű drámaíró munkáival hamar elkészültek. A munka nem egy kéz írása, de végig másolat. Azonos a kiadott munkával; az ott zárójelbe tett sorok (a színpadi előadások kihagyandók) a kéziratban keresztül vannak húzva. Színrekerült: 1847. máj. 15. Megjelent: SZIGLIGETI összes művei VI.

XII. *Egy színésznő*. Szomorújáték 5 felvonásban. Jelzete: 1441. Qu. Hung. VI. k. fol. 53. SZIGLIGETI gyöngébb dolgai közül való: két lelki problémát is vet föl: a kitagadott fiú érzéseit s a színésznőt, akit vőlegénye mindenképen vissza akar riasztani sikamlós pályájától. De ezekbe sem mélyed bele s a darab túlzott romantikája a modern köntösben mindig visszásabb, mint a történeti jelmezekben. A darabra rá van írva: «Lásd egészen új kidolgozásban *A megtagadott drámát*».

Átlapozzuk ezt is: *A megtagadott*. Eredeti dráma 4 felvonásban. 1860. Jelzete: 1441. Qu. Hung. XLIV. k. fol. 48. SZIGLIGETI hosszú idő múlva vette elő. Az első lapot a tervvázlat foglalja el; ez s még más kéziratokhoz csatolt vázlatok azt mutatják, hogy SZIGLIGETI megírt terv szerint szokott dolgozni. Megváltoztatja a neveket is. Itt jól végzi be, ami az első formában katasztrófára vezetett. A dráma igazságán nem esik csorba, mert a katasztrófát a fölvilágosítás szokott romantikus elkéste idézte elő. Másik fontos változás az, hogy a színésznő problémáját elejti: a

vőlegény itt is megteszi, hogy álnév alatt maga ír menyasszonyáról rosszaló bírálatot, de a megkezdett művelet abbanmarad, mintha nem is történt volna meg. Ott a színésznő volt a főalak, itt a méltatlanul megtagadott gróffiú. Ez új formájában nem jutott szinpadra. Amaz színrekerült: 1847. szept. 4. Nem jelent meg.

XIII. *Renegát*. Eredeti dráma 4 felvonásban. 1847. Jelzete: 1441. Qu. Hung. VII. k. fol. 44. Verses, romantikus történeti háttérű dráma a renegátról, aki múltjával kerül szembe s az veszíti el. A darab voltaképen nem sok érdeket kelt föl, de a hős jelleméből nem hiányzik a drámaiság, sőt a nyelvében is van néhány keleties sor. De hogy igazi stilszerűséget adjon neki, ahhoz SZIGLIGETI nem volt eléggé költő. Színrekerült: 1848. márc. 4. Nem jelent meg.

XIV. II. *Rákóczi Ferene fogsága*. Eredeti történelmi dráma 5 felvonásban. Pest, 1863. Jelzete: 520. Qu. Hung. A dráma nyomtatott példánya, a szerző sajátkezű korrekturájával és «imp.» jelzésével. Színrekerült: 1848. nov. 4. Több kiadása jelent meg: Pest, 1875. A Nemz. Színház Könyvtára 85. sz. Olcsó Könyvtár 1385—87. sz.

XV. *Liliomfi*. Vigjáték. Jelzete: 1441. Qu. Hung. IX. k. fol. 56. Az első nyomtatott szöveggel összevetve, némi kisebb változást mutat. A II. felvonás több itt egy jelenettel: egy legény mulat cigányszó mellett s udvarol a kocsmáros lányának. Több énekszám van benne s a szöveg maga is több itt-ott egy-egy mondattal. SZIGLIGETI kézírataiban általában gyakori a javítás, de e kéziratban meg épen feltűnő sok a törlés és igazítás. Színrekerült: 1849. dec. 21. Megjelent: Olcsó Könyvtár 19—20. és Magyar Remekírók (BAYER idézett kiadása) II. k. (Ez utóbbi nem az első kiadás, hanem a kézirat szerint van sajtó alá rendezve.)

XVI. *Fidibusz*. Eredeti népszinmű 3 szakaszban. 1850. Jelzete: 1441. Qu. Hung. X. k. fol. 55. A SZIGLIGETI gyöngé népszinművei közül való, melyek teljesen francia mintára íródtak: rejtélyes bűnügy s annak kiderülése. Az I. felvonás vége egyene-

sen melodráma. A színmű magyar jellegét a nótás szerelmes párok adják meg. Színrekerült: 1850. ápr. 20. Nem jelent meg.

XVII. *Vid*. Eredeti dráma 4 felvonásban. 1850. Jelzete: 1441. Qu. Hung. XII. k. fol. 38. Romantikus dráma, szerencsés kifejelettel, prózában. Az agyoncsepelt romantikus motívumokból áll: az elveszett és megkerült gyermek s a bosszú, amely azonban itt kiengesztelődésre szelidül. SZIGLIGETI szerette képzeleti darabjainak is megadni a történelmi háttért; itt is a hős, Vid, az ismert Vidnek, Salamon király rossz tanácsadójának a fia. Színrekerült: 1850. nov. Nem jelent meg.

XVIII. *Házassági három parancs*. Eredeti vígjáték 3 felvonásban. Jelzete: 1441. Qu. Hung. XI. k. fol. 43. Azonos a kiadott szöveggel. Színrekerült 1850. dec. 20. Megjelent a Nemzeti Színház Könyvtárában 130. sz. és Magyar Remekírók (SZIGLIGETI II. k.).

XIX. *Az egri nő*.¹ Eredeti szomorújáték (kihúзва: dráma) 5 felvonásban 1850. Jelzete: 1441. Qu. Hung. XIII. k. fol. 40. Prózában írt, történelmi háttérű darab. Az igen gyöngé munkának két motívum ad érdeket, mert mindig érdekes, hogy térnek vissza-vissza egy író kedvelt tárgyai. Az egyik a féltékenység, melyet SZIGLIGETI többször fölhasznál s ami itt jó végre jut. A másik az régi népszokás fölhasználása, hogy a házasságtörőt joga van a megcsalt hitvestársnak nyilvánosan kivégezni. A férj — aki itt tulajdonképpen csak képzeletben megcsalt férj — itt is meglágyul a kivégzés előtt, mint az író *Szép Szabóné* c. költői elbeszélésében. Csakhogy a költemény drámaibb, mint a színmű. Színrekerült: 1851. ápr. 26. Nem jelent meg.

XX. *Az aggteleki barlang*. Eredeti népszínmű 2 szakaszban. 1851. Jelzete: 1441. Qu. Hung. XVII. k. fol. 59. Ez is a bűnügyi színmű, megtoldva ellopott gyermekkel, kit koldúsnak nevelnek föl s szellemekkel, melyek az aggteleki barlangban lebegnek, ahol a színmű cselekvénye megindul. De bármilyen képtelen a meséje, megírása rendkívül élénk, leköti az ember figyelmét s a

¹ BAYER szerint: Egri nők.

darab humoros része: a tisztartó könnyelmű és komoly fiával igen mulatságos; a romantika homályán keresztülragyog az író kedélye és humora. Színrekerült: 1851. máj. 31. Nem jelent meg.

XXI. A nagyapó. Eredeti vígjáték 3 szakaszban. 1851. Jelzete: 1441. Qu. Hung. XIX. k. fol. 38. E kézirat volt a Nemzeti Színház sugópéldánya a beleírt jegyzet szerint. Másik példánya is van, valami vidéki színtársulat sugókönyve 1854-iki dátummal. Jelzete: 1886. Qu. Hung. fol. 72. A két példány teljesen azonos. Népszínműnek is nevezhető tulajdonképen.¹ A nagyapó kedélyes alakja ad neki bizonyos értéket s biztosított sikert a színpadon. Színrekerült: 1851. okt. 18. Nem jelent meg.

XXII. Andronik. Eredeti történeti szomorújáték 5 felvonásban. 1851. Jelzete: 1441. Qu. Hung. XVIII. k. fol. 50. Utólag ráírva: régi első dolgozat. Másik példánya: Eredeti szomorújáték 5 felvonásban. 1863. Jelzete: 1441. Qu. Hung. XV. k. fol. 51. Új kidolgozás. Az első kézirat elején jegyzetek vannak: dráma-vázlat, személyek jelleme, források kijegyzése összevissza, nagyon rossz írással. A dráma elejéről pár lap hiányzik. Utána nézzük a repertoriumban: mindjárt lekerült a műsorról. Senki se tartotta érdemesnek vele foglalkozni. Pedig *A világ ura* s *A trónkereső* mellett SZIGLIGETI legértékesebb történelmi drámája. Megállót tartunk mellette.

SZIGLIGETI foglalkozott a görög beavatkozás korával az Árpádok idején, mint drámái tanúsítják s talán innen jutott eszébe Andronikusról darabot írni. De amúgy is volt érzéke a bizánci história tragikus történetei iránt. Olvasgatta GIBBONT s tanulmányozása meglátszik *Andronikon*, *A világ urán* és *Valérián*. Itt is gondosan kijegyezte hőse jellemző vonásait: a már idős, de erőtől duzzadó daliát, a kopasz, de délceg nőhódítót. A dráma I. felvonása, mikor Andronikos megalázza magát Mánuel császár előtt, hogy elkerülje itéletét, kissé halvány. Csak a II. felvonástól kezdve nyer igazi érdeket. A hős hatalmas tehetségei együtt domborodnak ki alávalóságával. Szerelemből, bosszúból egyaránt kézre

¹ BAYER oda is sorolja.

akarja keríteni a trónt és Máriát, Mánuel özvegyét. Két nagy kép-mutató küzdelme ez s a győztes Andronikos lesz. Az a jelenet, mikor Mánuel sírja előtt nyujt kezét neki Mária s a csábító tettetett bűnbánattal zokog a császár sírja előtt, majd magára maradvá tombol győzelmi mámorában és lábbal rugdalja a sírt — III. Richárdot hozza eszünkbe. A darab sok személyével korrajzot alkot, ahol minden lüktet, él és tele van Bizánc fojtó levegőjével. A császárné, aki veresége tudatára ébredve ármányt sző Andronikos ellen, fia, a kiben a nemes hajlamokat már beszennyezi a romlott levegő, Andronikos férfiás és nemesérszésű fia, a vak jós, a gyáva udvaroncok — egytől-egyig élő alakok. Andronikos rettentő bosszúja, ahogy megöleti feleségét és mostoha fiát, megrázó erővel van megírva, valamint oly igaz és természetes, hogy a büntett után e vasember energiája is megroppan. Nem mellőz oly aprólékos jellemvonásokat sem, hogy Andronikosnak nagy theologiai ismeretei vannak és sokat ad külsejére. Csak a hős bukása halványabb, mint küzdelme és peripetiája. Kár, mert GIBBON-ban olvashatta az író, hogy Andronikos ereje fölért gazságával, amikor szinte felséges nyugalommal tűrte az irtózatot kínzást és halált. A darab cselekvénye túlságosan bonyolult, nagyon is részletes s amellet igen sok változásra van darabolva, de némi hiányai és színszerűtlensége mellett is drámaírodalmunk igazán becses darabjai közül való s csak sajátos viszonyaink magyarázzák, hogy kiadatlanul és elfeledve hever a könyvespolcon. Prózában van írva, de színes és erővel teli nyelve drámaibb, mint SZIGLIGETI verses darabjai szoktak lenni.

Lehet, hogy a szerző akart még egy kísérletet tenni vele s azért dolgozta át színszerűbbé. Azonban úgy járt vele, mint GOETHE a *Berlichingeni Gottfried*-dal: a színszerűségnek föláldozta a drámaiságot. Ebből a második *Andronik*-ból sok értékes dolog kimaradt s Andronikos bosszúja és fokozatos megtörése nagyon meghalványodott. A dráma színrekerült: 1851. dec. 29. Nem jelent meg.

XXIII. IV. *István*. (Kihúzva a másik cím: Vak Béla fiai.) Eredeti történeti dráma 5 felvonásban. 1850. Jelzete: 1441. Qu.

Hung. XV. k. fol. 37. Az évszám arra vall, hogy *Andromik* előtt írta, mintegy időrendben haladott ő is s a két magyartárgyú dráma után írta a görögtárgyút. A hosszú személy-lajstrom a személyeket magyarokra és görögökre osztja. A kézirat hiányos: a II. felvonás közepe után a IV. felvonás következik. A zavaros tárgyban sok a drámai, sőt tragikai elem, de SZIGLIGETI nem tudta kihozni belőle.¹ Laza képsorozat lett belőle, elég élénk, de elég lapos is. Mánuel császár hatalmas alakja kisszerűvé törpül az író szándéka nélkül is. Prózában van írva. Színrekerült: 1852. ápr. 3. Nem jelent meg.

XIV. III. *Béla*. Eredeti dráma 4 felvonásban. 1850. Jelzete: 1441. Qu. Hung. XIV. k. fol. 51. Az előbbi darab folytatása s csöppel se értékesebb amannál. Pedig a történeti Béla görög nevelésével, párttűző öccsével s magyar földön telivér magyarrá válásában sok drámai magot rejt s érdekes pszichológiai problémát mutat, de mindebből igen keveset kapunk. III. Béla az író Rákóczi Ferencének a mása: mindig teljesen uralkodik magán s épen annyira nem látunk a lelkéből semmit. A mellékalakokban több drámai érdek van. E darab is próza. Színrekerült: 1852. máj. 10. Nem jelent meg.

XXV. *Az arckép*. Eredeti dráma 4 felvonásban. Jelzete: 1441. Qu. Hung. XXI. k. fol. 36. Romantikus társadalmi dráma, melyben ismét elveszett gyermek szerepel, akire anyja arcképéről ismerni rá. Gyöngye, sőt ellenszenves darab. Két önfeláldozó nő szerelme közé egy akarats nélküli, gyöngye férfi van állítva, a Karthausi-típus, akit az író maga rokonszenvesnek képzel. Színrekerült: 1852. szept. 7. Nem jelent meg.

XVI. *Árgyil és Tündér Ilona*. Eredeti néprege 3 felvonásban. 1852. Jelzete: 1441. Qu. Hung. XXII. k. fol. 63. Másolat. SZIGLIGETI vállalkozó kedvét mutatja, hogy drámai regét is írt s nem riasztotta vissza VÖRÖSMARTY remekműve azonegy tárgy földolgozásától. Jellemző, hogy a mesébe is valami realitást akar

¹ Érdekes, hogy SOMLÓ Sándor *IV. István* c. drámája a fölfogásban több — hihetőleg véletlen — egyezést mutat.

vinni: Árgyilus az avar király fia lesz nála, Ilona a gepida király leánya; így köti össze a mesét a valósággal. SZIGLIGETI sok darabjában megvan a mesemondás üde bája, de tehetsége teljesen cserben hagyja, mikor mystikus és költői akar lenni. A darab fölváltva vers és próza, de e versekben semmi könnyedség, rímei igen gyöngék s egészben a szép mesének valóban barbár földolgozását kapjuk. SHAKESPEARE helyesen írta le Mab királyné hintóját olyan tündériesen aprónak és finomnak. SZIGLIGETI nyersebb keze összetépte a pókhálóból és holdsugárból szőtt istrángokat. De a közönség így is bevette a mesét s megtapsolta. Vidéki színpadokon még a közelmúlt években is adták. Színrekerült: 1853. ápr. 16. Nem jelent meg.

XXVII. Castor és Pollux. Eredeti vígjáték 3 felvonásban. 1854. Jelzete: 1441. Qu. Hung. XXIII. k. fol. 38. A darab utolsó lapján látható a tervvázlat. A tárgya régi nóta: idősebb férjek próbára akarják tenni fiatal feleségeiket, de a tréfa az ő rovásukra sült el. Meglehetősen együgyű csel-vígjáték. Színrekerült: 1854. okt. 16. Nem jelent meg.

XXVIII. Csokonai. Eredeti színmű¹ 3 szakaszban. 1854. Jelzete: 1441. Qu. Hung. XXIV. k. fol. 83. Gyűjteményünk legrosszabb karban való kézírata: hiányos és rosszul van bekötve. Csak felében eredeti kézírás, az eleje hiányzik s két, némileg változtatott, kézirat van bekötve. SZIGLIGETI meglehetősen szabadon bánt a valósággal, ez az alak nem az igazi Csokonai; azonban mint a szegény, önérzetes költő típusa, nem rossz, szellemes és rokonszenves. Van benne egy igazi Lilla s a Csokonay Lillája, kit Halmi Róának hívnak, de később már Júliának írja a szerző az igazi névén. A színmű eléggé érzélgős, de a hang nem idegen a korhoz, ha Debrecenhez idegen is. Mintha a KAZINCZYÉK körében játszana. Mint ilyen, tele apró stílszerű megfigyelésekkel. Az utolsó jelenet különösen sikerült: a kertben találós kérdéseket játszanak, melyeknek rejtett értelme van — kissé finomkodó, préciouse-stilus, de eleven és ötletes. Csokonai lemondása úgy hat,

¹ BAYER a népszínművek közé sorozza.

mint valami halk, finom utolsó akkord. A színpadon nem volt sikere, pedig jobb sorsot érdemelt volna. Színrekerült: 1855. márc. 22. Nem jelent meg.

XXIX. *Pütkösdi királyné*. Eredeti vígjáték (áthúзва: népszínmű)¹ 2 felvonásban. 1855 nyara. Jelzete: 1441. Qu. Hung. XXVI. k. fol. 47. Jegyzet: «E vígjáték vaudeville modorban iratván, a couplettek később fognak beleszövetni». Tárgya nem új, mások is tettek ilyes kísérletet. A Hamupipőke meséje modern formában. Van benne némi vonzó egyszerűség, de egészben száraz s kissé unalmas. Színrekerült: 1855. okt. 13. Nem jelent meg.

XXX. *Dalos Pista*. Eredeti dalszínmű² 3 szakaszban. 1855. Jelzete: 1441. Qu. Hung. XXVII. fol. 55. Azonos a kiadott szöveggel. Színrekerült: 1856. febr. 22. Megjelent a Nemzeti Színház könyvtárában 129. sz.

XXXI. *Pál fordulása*. Eredeti színmű³ 2 szakaszban. 1856. Jelzete: 1441. Qu. Hung. XXVIII. k. fol. 56. A tékozló fiú megtérése. Az alak típus, de eleven és jó. SZIGLIGETI igen jól tudta a típusokat rajzolni, melyek szerepnek is jól beválnak. A víg és a komoly elem váltja egymást, jobbak a víg részek, mert tele vannak ügyes és mulatságos jelenetekkel, de mindvégig érdekes marad a darab. Második része azonban kissé esik: a megtérés kevésbé sikerült. Színrekerült: 1856. ápr. 27. Nem jelent meg.

VÉRTESY JENŐ.

¹ BAYER a népszínművek közé sorozza, aminthogy az is voltaképen.

² Nyomtatásban: vígjáték. Lehetne népszínmű is.

³ BAYER a népszínművek közé sorozza.